פרשת נשוא – ברכת כוהנים

בפרשתנו מופיעה ברכת כוהנים (במדבר ו', כה-כז), אשר משולבת בסידור בסוף תפילת העמידה, בסוף ברכת התורה[1] ובברכת הילדים בערב שבת.[2] נעיין כדרכנו תחילה בתורה, ובהמשך נתייחס למנהג מעניין הקשור לברכת כוהנים.

יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ:
יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ:
יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

ל"ברכה המשולשת" מבנה ספרותי הרמוני: בכל פסוק שני פעלים והזכרת שם ה' אחרי הפועל הראשון; המספר העולה של 3-5-7 המילים ושל 15-20-25 אותיות לאורך שלושת הפסוקים מעיד על התפשטות ו"התרחבות" של ברכת ה' כביכול בחיים שלנו. שלוש המילים "**ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ**" עומדות במרכז הברכה ובמרכז הפסוק האמצעי. ייתרה מזאת, כשקוראים רק את המילה האמצעית של שלושת הפסוקים, גם רואים את שלוש המילים "**ה' - פָּנָיו - אֵלֶיךָ**". אך לא רק מבחינה צורנית, גם התוכן מצביע על התפתחות רעיונית משמעותית:

- הברכה הראשונה היא **ברכה לשמירה** בדרך - "**יְבָרֶכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ**".
- הברכה השנייה מתארת את **הארת פנים ואת חן** ה' על ישראל - "**יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ**".
- בברכה האחרונה יש תוספת ברכת ה' **ושימת שלום** על עמו ישראל - "**יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם**".

לאחר תיאור מחנה בני ישראל בפרשת במדבר, מוסיפה ברכת כוהנים את "שלום הבית" של מחנה ישראל. כבר בחנוכת המשכן בפרשת שמיני קראנו שאהרן נשא את ידיו לברך את עם ישראל אחרי הבאת הקרבן: "וַיִּשָּׂא **אַהֲרֹן** אֶת יָדָיו אֶל הָעָם **וַיְבָרְכֵם** וַיֵּרֶד מֵעֲשֹׂת הַחַטָּאת וְהָעֹלָה וְהַשְּׁלָמִים: וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ **וַיְבָרְכוּ** אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְּבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם" (ויקרא ט', כב-כג). אך נוסח הברכה מובא דווקא בפרשתנו ללמדנו שהברכה של עבודת הכוהנים בתוך המקדש מקרינה על כל מחנה ישראל גם לדורות הבאים, ובזכות כך שכינת ה' שורה בתוך עם ישראל, כפי שנאמר בפסוק לאחר ברכת כוהנים: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם" (במדבר ו', כז). תפקיד הכוהנים, אם כן, להזכיר בישראל את ברכת ה', וכך הברכה אכן תחול. כך מתפרשת גם משמעות הפועל ש-ו-מ בפרשה הקצרה של ברכת כוהנים: "שימת" שֵׁם ה' על בני ישראל - "**וְשָׂמוּ** אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל ..." היא שגורמת לברכת ה' לחול ישירות על עם ישראל - "**וְיָשֵׂם** לְךָ שָׁלוֹם".

"ברכת הכוהנים" בפרשתנו שימשה כבר במקרא כאב-טיפוס לעולם התפילות והברכות:[3]

- בועז מברך את הקוצרים בלשון "ה' עִמָּכֶם", והם משיבים לו: "**יְבָרֶכְךָ ה'**" (רות ב', ד).
- כשדניאל בתפוצות, הוא משתמש בנוסח "ברכת כוהנים" בתפילתו על מקדש ה' בירושלים: "וְעַתָּה שְׁמַע אֱ-לֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו **וְהָאֵר פָּנֶיךָ** עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲ-דֹנָי" (דניאל ט', יז).
- דוד המלך משלב את ברכת הכוהנים במזמור ס"ז ומרחיב אותה על כל אומות העולם. על עם ישראל להיות "מַמְלֶכֶת **כֹּהֲנִים** וְגוֹי קָדוֹשׁ" (שמות י"ט, ו) לכל אומות העולם, ולכן, ראוי לנסח את השפעת וברכת עם ישראל על כל אומות העולם בנוסח של "ברכת כהנים": **אֱ-לֹהִים יְחֻנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה ... אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים אֱ-לֹהֵינוּ: יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים וְיִירְאוּ אֹתוֹ כָּל אַפְסֵי אָרֶץ**".

---

[1] ראו גם "אוצר התפילות" לפרשת שמיני.
[2] ראו גם "אוצר התפילות" לפרשת ויחי.
[3] ראו ב"דיוקי תורה" לפרשת "נשא", ואכמ"ל.

- לפי התוספתא (סוטה פ"ז ה"ז) מברכים הכוהנים את "ברכת כהנים "על **מעלות** האולם"; עיון ב"שירי המעלות" בתהלים ק"כ-קל"ד מראה מקבילות לשוניות רבות ובולטות לברכת כוהנים,[4] והרי הכוהנים המברכים את העם נזכרים בהם מפורשות: "**כֹּהֲנֶיךָ** יִלְבְּשׁוּ צֶדֶק וַחֲסִידֶיךָ יְרַנֵּנוּ: ... **וְכֹהֲנֶיהָ** אַלְבִּישׁ יֶשַׁע וַחֲסִידֶיהָ רַנֵּן יְרַנֵּנוּ" (קל"ב, ט.טז; קל"ד, ב). המילים הפותחות את ברכת כהנים "**יְבָרֶכְךָ ה' ...**" מופיעות פעמיים בשירי המעלות בתוספת המילה "**מִצִּיּוֹן**" (קכ"ח, ה; קל"ד, ג), אולי לרמוז לנו ש"ברכת כהנים" נאמרת מול המקדש בירושלים. ברכת ה"**שָׁלוֹם**" קשורה מבחינת תוכן וצליל לירושלים: "שַׁאֲלוּ **שְׁלוֹם** יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ" (תהלים קכ"ב, ו). המתפללים במקדש בירושלים מרגישים את קירבת ה' כעין: "יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ וַה' סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם" (תהלים קכ"ה, ב).

כשם שברכת כוהנים מבטאת את ההתארגנות של עם ישראל במדבר סביב למשכן, כך "שירי המעלות" מציירים תמונה של עם ישראל סביב המקדש בירושלים: "יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ וַה' סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם" (תהלים קכ"ה, ב). גם דניאל מתאר בתפילתו את כמיהתו למקדש ה' לירושלים, ובדומה מדגיש גם מזמור ס"ז את הברכה לכל אומות העולם, כשברכת ה' חלה על ארץ ישראל: "אֶרֶץ נָתְנָה יְבוּלָהּ - יְבָרְכֵנוּ אֱ-לֹהִים אֱ-לֹהֵינוּ".

לאור הבנה זו של התארגנות עם ישראל סביב המשכן במדבר או המקדש בירושלים, ניתן ליישב תמיהה הלכתית גדולה על מנהג ישראל: הפסוק בדברים י"ח, ה מגדיר את תפקיד הכוהנים לכל הדורות: "כִּי בוֹ בָּחַר ה' אֱ-לֹהֶיךָ מִכָּל שְׁבָטֶיךָ לַעֲמֹד לְשָׁרֵת בְּשֵׁם ה' הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים", והמדרש (ספרי פרשת שופטים קס"ז) לומד מכך הלכה למעשה, שברכת כוהנים נוהגת "בין בארץ ובין בחוצה לארץ". פוסקים רבים תמהים, שבקהילות רבות בחוץ לארץ הכוהנים נושאים כפיהם בימים טובים בלבד ולא בכל ימות החול. לאור הנאמר לעיל, ניתן ליישב מנהג זה בפשטות: כיון שברכת כוהנים מבוססת ביסודה על התארגנות תקינה של עם ישראל סביב המשכן או המקדש בירושלים, המנהג "לא מרשה" כביכול לתפוצות ישראל לברך את ברכת הכוהנים בשאר ימות השנה, כי עם ישראל בגלות רחוק מארצם. המנהג "הגביל" כביכול את ברכת כוהנים רק לימים טובים, כשיש שמחה מיוחדת יחד עם מצוות העלייה לרגל לירושלים, ובכך גם קשר מיוחד לארץ ישראל.

שבת שלום

[4] ראה Liebreich LJ *The Songs of Ascents and the Priestly Blessing* JBL 74 (1955), 33-36, והוספנו על דבריו מספר הוכחות.